

استنتاج بهترین تبیین

بررسی دیدگاه پیتر لیپتون

منصور نصیری

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، پردیس آراپس

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

www.ketab.ir

استنتاج بهترین تبیین

بررسی دیدگاه پیتر لیبنز

منصور نصیری

- نشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- ترجمه: پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی
- سرپرستار: محمدباقر انصاری
- لیتوگراف: چاپ و نشر: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: پاییز ۱۳۹۶
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان
- عنوان: ۲۳۳؛ مسلمات: ۷

هیچ حقوقی برای ناشر محفوظ نیست. این کتاب را می‌توان در اختیار دیگران قرار داد. هرگونه کپی‌برداری از این کتاب بدون مجوز ناشر، ممنوع است. ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، تهران، خیابان معلم، پلاک ۳۷۸۳۳۳۳۳، تلفن: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳، فکس: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳، پست: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱، ایمیل: info@pisa.ac.ir، www.pisa.ac.ir

تراژیکر پخش: آدرس: میدان شهدا، تهران، تلفن: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳، فکس: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، تهران، خیابان انقلاب، پلاک ۳۷۸۳۳۳۳۳، تلفن: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳، فکس: ۰۲۱-۳۷۸۳۳۳۳۳

وبسایت: www.pisa.ac.ir، ایمیل: info@pisa.ac.ir

فروشگاه مجاری نشر: www.shop.pisa.ac.ir، فروشگاه نشر: www.pisa.ac.ir

سرشناسه:	نصیری، منصور، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور:	استنتاج بهترین تبیین؛ بررسی دیدگاه پیتر لیبنز / منصور نصیری؛ تهیه پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی
مشخصات نشر:	قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۲۶۴ ص: جدول
شابک:	۲۰۰۰۰۰ ریال:
وضعیت فهرست‌نویسی:	فبا
یادداشت:	کتابنامه: ص [۲۵۱] - ۲۵۷؛ همچنین به صورت زیرنویس
یادداشت:	نایبه
موضوع:	لیبنز، پیتر، ۱۹۵۴ - ۲۰۰۷م
موضوع:	لیبنز، پیتر، ۱۹۵۴ - ۲۰۰۷م - دیدگاه درباره تبیین
موضوع:	استنتاج
موضوع:	تبیین
شناسه افزودن:	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی
رده‌بندی کنگره:	BC 199:الف۱۵۵۶ ۱۳۹۶
رده‌بندی دیویی:	۱۶۰
شماره کتابشناسی ملی:	۴۹۴۵۶۴۲

فهرست

۹	سخنی با خواننده
۱۳	مقدمه
۱۷	دورنمای مباحث کتاب

فصل اول: استقرا

۲۸	۱-۱. مسئله توجیه در استقرا، مشکلی به نا تعین ناقص
۳۴	۲-۱. مسئله توصیف در استقرا
۳۴	۱-۲-۱. الگوی استقرای محافظه کارانه
۳۶	۲-۲-۱. الگوی نمونه‌ای
۳۷	۱-۲-۳. الگوی فرضیه‌ای - قیاسی
۴۰	۲-۲-۴. الگوی بیزی
۴۷	۱-۲-۵. الگوی استنتاج علی

فصل دوم: تبیین

۵۲	۱-۲. در آمد: فهم تبیین
۵۵	۲-۲. معیارهای تبیین مطلوب
۵۶	۲-۲-۱. تمایز میان معرفت و فهم چرایی

- ۵۷..... ۲-۲. تجویز زنجیره چراها
- ۵۷..... ۳-۲. امکان تبیین‌های خودگواه
- ۵۸..... ۳-۲. بررسی الگوهای مطرح درباره مسئله توصیف در تبیین
- ۵۹..... ۱-۳. الگوی ارائه دلیل
- ۶۳..... ۲-۳. الگوی آشناسازی
- ۶۵..... ۱-۳. الگوی قیاسی - قانونی
- ۶۷..... ۴-۳. الگوی وحدت
- ۶۸..... ۵-۳. الگوی ضرورت
- ۷۰..... ۶-۳. الگوی علی

فصل سوم: الگوی استنتاج بهترین تبیین

- ۹۳..... ۱-۳. درآمد
- ۹۶..... ۲-۳. دو نوع تفکیک
- ۱۰۲..... ۳-۳. امتیازات استنتاج بهترین تبیین جذابیت
- ۱۰۶..... پژوهش سملوایز: وجوه برتری استنتاج مقایسه‌ای بر الگوی ضیعی قیاسی
- ۱۱۸..... ۴-۳. فرضیه‌ریایی بیزگرایانه، بررسی رابطه استنتاج بهترین تبیین بیزگرای
- ۱۱۹..... ۱-۴-۳. توصیف رویکرد بیزی
- ۱۲۳..... ۲-۴-۳. سازگاری و تعامل تبیین‌گرایی با بیزگرای
- ۱۲۳..... ۱. تعیین توقع‌پذیری
- ۱۲۴..... ۲. تعیین احتمالات پیشینی
- ۱۲۶..... ۳. تعیین قرینه مرتبط
- ۱۲۷..... ۴. بستر کشف فرضیه

فصل چهارم: چالش‌هایی بر استنتاج بهترین تبیین

- ۱۳۰..... ۱-۴. تعیین فضایل تبیینی
- ۱۳۵..... ۲-۴. چالش انطباق
- ۱۳۸..... ۳-۴. چالش راهنمونی
- ۱۳۹..... ۱-۳-۴. استنتاج مقایسه‌ای: مطالعه موردی
- ۱۴۴..... ۲-۴. تبیین بسان راهنمونی به استنتاج
- ۱۴۵..... ۱. توصیف بهتر استنتاج‌های استقرایی
- ۱۵۰..... ۱. دانش‌های تبیینی
- ۱۵۷..... ۳. از تبیین به تبیین

فصل پنجم: استنتاج بهترین تبیین و واقع‌گرایی

- ۱۶۹..... ۱-۵. جذابیت و صدق
- ۱۷۰..... ۱-۱-۵. اشکال نسبی بودن پسند
- ۱۷۱..... ۲-۱-۵. نبود پیوند میان جذابیت و صدق
- ۱۷۴..... ۳-۱-۵. اشکال نادیده‌انگاری
- ۱۷۹..... ۲-۵. صدق و تبیین
- ۱۸۰..... ۱-۲-۵. استدلال عدم معجزه
- ۱۸۳..... ۲-۲-۵. اشکال دور
- ۱۸۹..... ۳-۲-۵. بهترین تبیین بد از میان بدها
- ۲۰۱..... ۴-۲-۵. تبیین تکامل‌گرایانه از موقفیت علم

فصل ششم: بررسی دیدگاه لیپتون

- ۲۰۷..... ۱-۶. ساختار استنتاج بهترین تبیین

- ۲۰۹..... نبود تفاوت میان مدل علی لیپتون با شیوة تفاوت میل
- ۲۱۸..... ۳-۶. جذابیت و احتمال (تر راهنموتی)
- ۲۲۲..... ۱-۲-۶. فضایل تبیینی به مثابه فضایل معرفتی
- ۲۲۴..... ۲-۲-۶. پژوهش سملوایز
- ۲۲۹..... ۳-۲-۶. بیزگرایی
- ۲۳۱..... ۴-۶. اشکال نادیده‌انگاری
- ۲۳۳..... ۵-۶. استدلال عدم معجزه
- ۲۳۹..... ۱-۶-۶. م در ا
- ۲۴۳..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۲۵۱..... کتابنامه
- ۲۵۹..... اصطلاحات
- ۲۶۲..... مشاهیر

مابینما

www.ketab.ir

سخنم با خواننده

«استنتاج بهترین تبیین» که با عنوان‌های دیگری همچون «استنتاج فرضیه‌ای»، «قیاس فرضی»، «قیاس فرضیه‌ای»، «فرضیه‌ربایی»، «استقرای حذفی» و «استنتاج نظری» نیز معرفی شده است، گونه‌ای از استدلال است که در کنار «استنتاج قیاسی» و «استنتاج استقرایی» مطرح می‌شود. پاره‌ای از مورخان پیشینه طرح این گونه استدلال را به عهد باستان بازگردانده و آن را با «apagoge» ارسطو قابل مقایسه دانسته‌اند. اصطلاح apagoge به‌دست آوردن نوعی استدلال قیاسی غیردقیق است که نتایج آن ضروری نیست، بلکه صرفاً محتمل است. با این همه نمی‌توان انکار کرد که پایه‌گذار رسمی این نوع استنتاج، پیرس (Charles Sanders Peirce ۱۸۳۹-۱۹۱۴) است.

به گواهی تاریخ معمولاً سه نوع صورت استدلالی قیاس، استقرا و تمثیل میان اهل فلسفه رواج داشته است؛ ولی پیرس استنتاج بهترین تبیین را به عنوان استدلالی مستقل در کنار قیاس، تمثیل و استقرا مطرح کرد و آن را در عداد دیگر صورت‌های استدلال آورد. در واقع وی نخستین فیلسوفی بود که به فرضیه‌ربایی صورت منطقی داد و البته پس از او کسانی مانند گیلبرت هارمن آن را بسط و توسعه داده‌اند. پیتز لیتون نیز به تازگی کوشش‌هایی درخور درباره فرضیه‌ربایی یا استنتاج بهترین تبیین انجام داده است. او مهم‌ترین

مباحث مرتبط با استنتاج بهترین تبیین به‌ویژه «مسئله توصیف» را در پژوهش‌های خود کاویده است.

این شیوه استدلال در زندگی روزمره، جرم‌شناسی، فعالیت علمی و نظریه‌پردازی فلسفی کاربرد بسیاری دارد. جان مایه این صورت استنتاج را می‌توان چنین دانست که فرضیه‌ای که بهتر از فرضیه‌های رقیب، قرینه‌های وجود را تبیین کند، صادق یا دست‌کم پذیرش آن معقول دانسته می‌شود. مطابق مثال معروفی که در تبیین این استدلال می‌آورند، صاحب رستوران می‌گوید: نیمه‌شب صدای از دیوار شنیدم و صبح که از خواب برخاستم، دیدم پنیر درون گنجه ناپدید شده است. و به این نتیجه رسیدم در رستوران من موش وجود دارد. این استنتاج قیاسی نیست؛ زیرا مقدمات مستلزم نتیجه نیستند و فرضیه‌های ممکن دیگری را می‌توان برای تبیین مشاهدات برشمرد؛ برای مثال این فرضیه که خدمتکار رستوران پنیر را دزدیده است و برای گمراه کردن صاحب رستوران، صدای خش‌خش تولید کرده است و ...؛ اما این فرضیه که موش پنیر را خورده، در مقایسه با فرضیه دیگر، داده‌ها را بهتر تبیین می‌کند؛ زیرا خدمتکاران معمولاً چیز کم‌ارزشی مثل پنیر را نمی‌دزدند و ...؛ اما موش به‌راحتی پنیر می‌خورد و معمولاً صدای خش‌خش هم به راه می‌اندازد. پس هرچند به‌یقین نمی‌توان گفت موش پنیر را خورده، ولی با در نظر گرفتن همه جوانب، پذیرش این فرضیه کاملاً معقول است.

این شیوه و صورت استدلال امروزه در بسیاری از قلمروهای گوناگون فلسفی همچون توجیه گزاره‌های مربوط به عالم خارج در دانش معرفت‌شناسی، توجیه آذهان دیگران، تبیین معجزه، توجیه تجربه‌های دینی، اثبات خداوند و ... به کار می‌رود.

کتاب حاضر، نخستین کتاب در زبان فارسی است که به این موضوع می‌پردازد و نویسنده محترم در این اثر کوشیده است ضمن بررسی جنبه‌های گوناگون مباحث لیتون، نقاط قوت و ضعف کار او را نشان دهد و به نقد و بررسی تلاش او بپردازد. طبیعی است این کوشش می‌تواند مقدمه‌ای برای تلاش‌های بعدی به‌ویژه در به‌سامان‌رساندن فعالیت‌های کلامی و فلسفی باشد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از زحمات جناب آقای دکتر منصور نصیری، مصنف محترم کتاب، جناب استاد لگنهاوسن ناظر طرح، آقای دکتر محمود مروارید ارزباج و جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای اکبر اقوام کرباسی مدیر گروه کلام و اقلی اصرار رضانی کارشناس گروه، نیز نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که آماده‌سازی فنی و فرایندی اثر و چاپ و نشر آن را عهده‌دار بوده و هست، تشکر کنم. برای ایشان از خدای متعال آرزوی توفیقات روزافزون نمایم.

ابراهیم علیپور

رئیس پژوهشگاه فلسفه و کلام اسلامی

مقدمه

استنتاج بهترین تبیین (inference to the Best Explanation)، اصطلاحی است که گیلبرت هارمن، معادل انگلیسی آن را برای اشاره به «فرضیه‌ربایی» (Abduction) به کار برده است و فرضیه‌ربایی نیز اصطلاحی است که پیرس آن را برای اشاره به استدلالی جدید در کنار استقراء، تمثیل و قیاس مطرح کرد. پیرس مدعی بود افزون بر روش استدلالی مزبور، شیوه استدلالی مهمی وجود دارد که هم در فعالیت‌های علمی و هم در میان دانشمندان رواج گسترده‌ای دارد. ما در اینجا دغدغه‌ای برای ترجیح یکی از این دو اصطلاح یا اصطلاح‌های دیگر نداریم. گیلبرت هارمن، اصطلاح «استنتاج بهترین تبیین» را تقریباً معادل با اصطلاحات «فرضیه‌ربایی»، «روش فرضیه‌ربایی» (the method of hypothesis)، «استنتاج فرضیه‌ای» (hypothetical inference)، «روش حذف» (the method of elimination)، «استقراء حذفی» (eliminative induction) و «استنتاج نظری» (theoretical inference) می‌داند و در عین حال، اصطلاح استنتاج بهترین تبیین را ترجیح می‌دهد؛ زیرا معتقد است این واژه از بسیاری اظهار نظرهای غلط‌انداز درباره اصطلاح‌های بدیل پرهیز می‌دهد.¹

1. Gilbert H. Harman; "The Inference to the Best Explanation," p. 88-89.

پس از آنکه پیرس بحث «فرضیه‌رایی» یا به تعبیر هارمن، «استنتاج بهترین تبیین» را مطرح کرد، بخش قابل توجهی از مباحث فیلسوفان به بحث درباره ابعاد گوناگون این مسئله و دیدگاه‌های او متمرکز شد؛ برخی از مباحث مطرح درباره فرضیه‌رایی عبارت‌اند از: ۱. ماهیت این روش استدلالی؛ ۲. رابطه آن با دیگر انواع استنتاج (به‌ویژه رابطه آن با استقرا)؛ ۳. رابطه آن با بی‌گرای؛ ۴. صورت و شکل منطقی آن؛ ۵. توصیف فرضیه‌رایی؛ ۶. توجیه فرضیه‌رایی؛ ۷. نقش فرضیه‌رایی در علم؛ ۸. نقش فرضیه‌رایی در فلسفه علم.

از جمله جایزه‌تربیز پژوهش‌های انجام یافته درباره فرضیه‌رایی یا استنتاج بهترین تبیین، پیرس بر لیپتون است. لیپتون کوشیده است مهم‌ترین مباحث مرتبط با استنتاج بهترین تبیین را بکاود. جدا از مقالات گوناگونی که وی در این زمینه منتشر کرده، مهم‌ترین اثر وی در حل‌ترین پژوهش وی، کتاب استنتاج بهترین تبیین می‌باشد. این کتاب مورد توجه بیشتر فیلسوفان از جمله فیلسوفان علم قرار گرفته و بسیاری از آنها به بررسی دیدگاه‌های لیپتون پرداخته‌اند. در این کتاب، به‌رغم برخی پیچیدگی‌ها، مباحث گوناگونی بدون تکلف و با نکته‌سنجی تمام مطرح شده است. پس‌لپوس از کتاب لیپتون با عنوان «کتاب عالی» یاد می‌کند^۱ و گیلبرت هارمن آن را «کتابی مفید» و «بربردارنده نکات خوب فراوانی درباره بحث استنتاج بهترین تبیین و نشان‌بیشرفت واقعی در این بحث می‌داند»^۲.

1. Psillos, Stathis: "The Fine Structure of Inference to the Best Explanation," p. 441-448.

2. Gilbert Harman; Reviewd work(s); *Inference to the Best Explanation*, by Peter Lipton; p. 578.

از میان مسائل گوناگونی که دربارهٔ فرضیه‌ریایی به آنها اشاره شد، مهم‌ترین مسئله‌ای که دغدغه لیتون نیز هست، مسئلهٔ توصیف است؛ اما وی به مسئلهٔ توجیه نیز توجه کرده است. او همچنین در پژوهش خود، مباحث دیگری را نیز مطرح کرده است. کتاب حاضر، به این تلاش لیتون می‌پردازد و ضمن بررسی ابعاد گوناگون مباحث وی، نقاط قوت و ضعف کار او را نشان می‌دهد و با حفظ انتاف به داوری دربارهٔ کار او می‌نشیند، با این امید که بتواند برای نخستین بار این موضوع تازه را برای فارسی‌زبانان معرفی کند و گام‌های تازه‌ای نیز در این علم بردارد.

در اینجا باید به این نکته مهم اشاره کرد که همه عزیزانی که در به‌سامان رسیدن این پژوهش سهیم بوده‌اند، به‌ویژه مسئولان پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مدیر سابق پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی، حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر آل‌بویه، استاد مصطفی ملکیان، مدیر گنجینه کلام اسلامی، حجت الاسلام والمسلمین آقای اکبر اقوام کرباسی و کارشناس گروه جناب آقای اصغر رضائی و نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی تشکر کنم و برای همه آنها آرزوی موفقیت و بهروزی نمایم.

منصور نصیری

(عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، پردیس فارابی)